

IWONA KABZIŃSKA

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa

Spory wokół „Roku Polski w Rosji” i „Roku Rosji w Polsce” (o związkach kultury z polityką)*

I

Rok 2015 miał być „Rokiem Polski w Rosji” i „Rokiem Rosji w Polsce”. „Inicjatywa ta wiąże się z podpisaną 19 grudnia 2013 r. przez ministrów spraw zagranicznych Polski i Rosji — Radosława Sikorskiego i Siergieja Ławrowa — deklaracją »Program 2020 w relacjach polsko-rosyjskich«. Deklaracja jest spisem priorytetów i kierunków współpracy między obydwojema krajami”¹. We wspomnianym „Programie” jest mowa m.in. o „wszechstronn[ym] wspiera[niu] realizacj[i] konkretnych zadań w następujących dziedzinach”: Polityka zagraniczna i polityka bezpieczeństwa, współpraca gospodarcza, sfera społeczno-kulturalna². Mówi się w nim także o

obustronn[ym] dążeńi[u] do pogłębienia wzajemnie korzystnej współpracy, [...] zainteresowani[u] rozwojem pozytywnej atmosfery w stosunkach dwustronnych w celu zbliżenia społeczeństw obu krajów, podziela[niu] ide[i] dialogu między Polskim Kościołem Katolickim

* Artykuł jest częścią tematu „Dialog między Słowianami wschodnimi i zachodnimi. Tożsamość słowiańska we współczesnej Europie”, realizowanego przeze mnie w ramach planów Instytutu Archeologii i Etnologii PAN.

¹ DI, PAP, *Polscy artyści mają dylemat dotyczący współpracy z Rosją*; <http://www.pb.pl/-3653673.65566.polscy-artysci-maja-dylemat-doty>, s. 2 [dostęp: 3.06.2015]; zob. też *Wspólna deklaracja Ministrów Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej „Program 2020 w relacjach polsko-rosyjskich”*, <http://www.msz.gov.pl/resource/170dc6c7-289> [dostęp: 4.11.2015].

² *Wspólna deklaracja Ministrów...*, wspomniane dziedziny wymieniono na s. 2–4 [dostęp: 4.11.2015].

a Rosyjską Cerkwią Prawosławną [...] [i] dąż[eniu] do dalszego rozszerzenia strategicznego partnerstwa między Unią Europejską a Federacją Rosyjską³.

Za „cele strategiczne współdziałania w perspektywie najbliższych lat” uznano m.in.: „rozwój dialogu politycznego [i] [...] dialogu między społeczeństwami obu krajów [a także] dalszy rozwój [...] współpracy gospodarczej [...], międzyregionalnej [...] [i] międzynarodowej”⁴. W dokumencie wspomniano ponadto o

wspiera[niu] inicjatyw[y] i współprac[y] przy organizacji i przeprowadzeniu „Roku Polski w Rosji” oraz „Roku Rosji w Polsce” w 2015 r. [jak też] innych dużych projektów dwustronnych, m.in. festiwalu piosenki polskiej i rosyjskiej, festiwalu filmów polskich i rosyjskich i in.⁵

Przyjęto także postanowienie o „wspiera[niu] [...] wymian[y] między służbami archiwalnymi obu państw, [...] rozw[oju] wymiany młodzieży [i] kontaktów w dziedzinie edukacji, [...] sprzyja[niu] nauczani[u] i promocji języka polskiego w Rosji i języka rosyjskiego w Polsce [...] [oraz] rozwojowi współpracy w dziedzinie turystyki, sportu i kultury fizycznej [...]”⁶.

„Rok Rosji w Polsce” i „Rok Polski w Rosji” miał być okazją do zaprezentowania „najważniejsz[ych] [polskich i rosyjskich — dop. I.K.] osiągnięć[ę] gospodarcz[ych], naukow[ych] i kulturaln[ych]”⁷ (w tym miejscu koncentruję się na sferze kultury, wspominam również o polsko-rosyjskiej współpracy naukowej). Za cel wspomnianego przedsięwzięcia uznano „nie tylko zapozna[nie] społeczeństw[a] z kulturą drugiego kraju, ale także pokaza[nie] na ile bliskie i powiązane są tradycje i historia Rosji i Polski oraz wywoła[nie] now[ego] impulsu[u] współpracy obu państw”⁸. Do organizacji „Roku” nie doszło, strona polska bowiem zrezygnowała z niej, by wyrazić sprzeciw wobec polityki rosyjskiej na wschodzie Europy (konflikt rosyjsko-ukraiński).

O zamiarze wycofania się z organizacji „Roku Polski w Rosji” polscy politycy zaczęli mówić już w początkowej fazie konfliktu między Rosją a Ukrainą⁹. Podejmowano wprowadzić próby oddzielenia polityki od kultury¹⁰, jednak okazało się to bardzo trudne. W kwietniu 2014 r. Ministerstwo

³ *Ibidem*, s. 1.

⁴ *Ibidem*, s. 1–2.

⁵ *Ibidem*, s. 4.

⁶ *Ibidem*.

⁷ DI, PAP, *op. cit.*

⁸ Organizacja non-profit, Instytut Współpracy Polsko-Rosyjskiej, *Współpraca. Kultura*, <http://pl.rosopol.org/index.php?id=57> [dostęp: 2.06.2015].

⁹ sm/mp, *Coraz mniej Rosji w Polsce. Kultura rosyjska pod ostrzałem*, <http://www.polskie-radio.pl/9/396/Artykul/1209741,Coraz-mniej-Ro,s.5> [dostęp: 2.06.2015].

¹⁰ Zob. *Rok Rosji w Polsce „Zawiesić organizację” czy „nie nawoływać do zimnej wojny”?*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju.3/rok-rosji-w-polsce-zawi> [dostęp: 02.06.2015]. Oficjalne stanowisko brzmiało: „wydarzeń o charakterze promocyjnym nie należy łączyć z sytuacją polityczną wokół konfliktu rosyjsko-ukraińskiego”, za: M. Gąsior, „Mam teraz

Spraw Zagranicznych RP poinformowało o zamiarze „zdecydowan[ego] ogranicz[enia]” „wymiar[u] polityczn[ego] obchodów”¹¹. Mówiono o tym, że [z] polskiej strony główny nacisk ma być położony na dialog między Polakami i Rosjanami, tak by przedstawić polski punkt widzenia dotyczący m.in. demokratycznego charakteru Unii Europejskiej i państwa polskiego po 25 latach od upadku komunizmu. [...] ¹²

Wydaje mi się, że wspomniane kwestie są ściśle związane z polityką, zastanawiam się więc, czy na tej podstawie można mówić o „ograniczeniu politycznego wymiaru” „Roku Polski w Rosji”.

Paweł Zalewski z Platformy Obywatelskiej stwierdził, że istnieje

co najmniej kilka powodów, dla których powinniśmy kontynuować wymianę kulturalną z Rosjanami. — Błędem byłoby uznanie, że Polska jest w konflikcie z Rosją, dlatego, że Rosja napadła Ukrainę. [...] Promując w Rosji polską kulturę docieramy do tamtejszej opinii publicznej [...] udowadniamy też społeczności międzynarodowej, że nie jesteśmy rusofobami. — Nie ma się co odcinać od związków kulturalnych. A równolegle róbmy swoje – mówi[1] Zalewski o działaniach polskiego rządu, które należy prowadzić [...] w sferze politycznej i gospodarczej¹³.

Według dyplomaty Jana Wojciecha Piekarskiego,

[k]ultury, podobnie jak sportu, nie powinno się mieszać do polityki. Pamiętajmy, że te działania [dotyczące organizacji „Roku Polski w Rosji” — dop. I.K.] nie są skierowane do rosyjskich władz, tylko do tamtejszych widzów. Powinniśmy wykorzystać szansę, by na nich oddziaływać i promować wśród nich polską kulturę [...] W przeciwnym razie rosyjskie społeczeństwo będzie jeszcze bardziej zamknięte na zewnętrzne wpływy [...] ¹⁴.

Część polityków była innego zdania. „Apel o odwołanie” „Roku Polski w Rosji” „pojawił się na łamach »Gazety Polskiej Codziennie« już w marcu [...] [2014] roku”¹⁵. O rezygnację z jego organizacji apelowali m.in. posłowie partii Prawo i Sprawiedliwość¹⁶. Niektórzy politycy reprezentujący inne partie (np. Twój Ruch, Polskie Stronnictwo Ludowe, Sojusz Lewicy

podręcz *‘Annę Kareninę’?*”. *Głosy protestu po odwołaniu Roku Rosji w Polsce*, <http://natemat.pl/111051,mam-teraz-podrzec-anne-karenine-glosy-pr>, s. 2 [dostęp: 19.01.2015]; zob. też *Rząd nie wstrzymuje przygotowań do Roku Rosji w Polsce w 2015*, <http://natemat.pl/96175,rzad-nie-wstrzymuje=przygotowan-do-roku-r>, s. 2 [dostęp: 19.01.2015].

¹¹ DI, PAP, *op. cit.*

¹² *Ibidem*; zob. też *Rząd odwołał Rok Polski w Rosji. Roku Rosji w Polsce też nie będzie*, http://wyborcza.pl/1,76842.16370360,Rzad_odwolal-Rok_Polski, s. 2 [dostęp: 15.04.2015].

¹³ M. Fał, *Rząd nie wstrzymuje przygotowań do Roku Rosji w Polsce w 2015. Słusznie? „Nie możemy udawać, że nic się nie stało”*, <http://natemat.pl/96175,rzad-nie-wstrzymuje-przygotowan-do-r>, s. 3 [dostęp: 15.04.2015].

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Rok Rosji w Polsce odwołany. Musieli zginąć ludzie, żeby władze odrzuciły propagandę Kremla*; <http://niezalezna.pl/57623-rok-rosji-w-polsce-odwolany-musieli-zg> [dostęp: 15.04.2015].

¹⁶ *Rok Rosji w Polsce. „Zawiesić organizację” czy „nie nawoływać do zimnej wojny”?*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju.3/rok-rosji-w-polsce-zawi>, s. 1–2 [dostęp: 2.06.2015].

Demokratycznej) przestrzegali przed negatywnymi konsekwencjami tej decyzji. Obawiano się, że wpłynie ona niekorzystnie na stosunki polsko-rosyjskie w sferze polityki, handlu, gospodarki, uniemożliwi też dialog między Polską i Rosją¹⁷. Pojawiły się głosy, by nie odwoływać planowanych przedsięwzięć, lecz „zawiesić” je na jakiś czas, nie rezygnując z nich zupełnie¹⁸.

Wspólny list do premiera RP, Donalda Tuska, wystosowali: Komitet Obywatelski Solidarności z Ukrainą, Stowarzyszenie Wolne Słowo oraz Związek Ukraińców w Polsce. Napisano tam m.in.:

Byliśmy przekonani, że stosunki międzynarodowe budowane są na mocy umów międzynarodowych, które gwarantują bezpieczeństwo, poszanowanie integralności terytorialnej i praw człowieka. To przekonanie legło w gruzach [...] Uważamy, że kontynuacja projektu Rok Polski w Rosji w zupełnie innym kontekście politycznym i społecznym niż był planowany, będzie zaprzeczeniem założonych celów. [...] Przyłączamy się [...] do głosu osób i środowisk artystycznych Polski apelujących o zaniechanie tego projektu w roku 2015. [...] Proponujemy, aby zamiast wcześniejszych planów rozważyć organizację w 2015 roku Roku Polski na Ukrainie i Ukrainy w Polsce¹⁹. [...] Polacy w ostatnich kilku miesiącach zyskali na Ukrainie ogromny kredyt zaufania i wdzięczności. [...] Od 1991 r. na Ukrainie stale wrasta rola i znaczenie polskiej kultury, Polska otwiera się również na kulturę ukraińską. [...] Ukraina oczekuje wsparcia w procesie zmian, także w sferze kultury. [...]”²⁰.

Decyzja o odwołaniu „Roku Polski w Rosji” zapadła 23 lipca 2014 r.²¹ Rzecznik MSZ Marcin Wojciechowski wyjaśnił, iż „Polska od samego początku rezerwowała sobie prawo, że Rok Rosji w Polsce może zostać odłożony, jeśli sytuacja na Ukrainie i wokół Ukrainy będzie eskalować”²². Wydarzeniem, które ostatecznie przyczyniło się do podjęcia wspomnianej decyzji, było zestrzelenie malezyjskiego samolotu pasażerskiego MH17 nad terytorium wschodniej Ukrainy (17 lipca 2014 r.)²³. Rzeczniczka rządu

¹⁷ *Ibidem*, s. 1.

¹⁸ *Ibidem*; zob. też (op), *Kidawa-Błońska: może trzeba zawiesić Rok Polski w Rosji*; <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/kidawa-blonska-moze-trzeba-zawiesi> [dostęp: 19.01.2015]; *Rząd odwołał Rok Polski w Rosji. Roku Rosji w Polsce też nie będzie*; http://wyborcza.pl/1,76842,16370360,Rzad_odwolal_Rok_Polski [dostęp: 15.04.2015]; P. Kosiewski, *Roku Polskiego nie będzie*, <http://tygodnik.onet.pl/wlasnym-glosem/roku-polskiego-nie-będzie> [dostęp: 6.08.2014].

¹⁹ Propozycja ta nie przerodziła się w działania objęte oficjalnym mecenatem państwa i jego instytucji.

²⁰ 2015 — *Rok Polski w Rosji? Wspólny list KOSzU, SWS i ZuWP*, <http://solidarnosc-zukraina.pl/index/php/pl/86-komitet/213-list-2015> [dostęp: 15.04.2016].

²¹ sm/mp, *op. cit.*

²² *Rok Polski w Rosji i Rosji w Polsce odwołany. [Aktualizacja]*; <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/465304,rok-pols>, s. 1 [dostęp: 6.08.2014].

²³ *Ibidem*. Zginęło ok. 300 osób — wszyscy pasażerowie i członkowie załogi; zob. też *Rząd odwołał Rok Polski...*; I.D.Metzner, *KSA [Koelner Stadt-Anzeiger]: Moskwa nie zrezygnuje z przeprowadzenia w Polsce tradycyjnych imprez*, <http://www.dw.dr/ksa-moskwa-nie-rezygnuje-z-przeprowadzenia> [dostęp: 6.07.2014].

Małgorzata Kidawa-Błońska oświadczyła, że w aktualnej sytuacji współpraca kulturalna z Rosją nie jest możliwa. Dodała także, że „polskim artystom trudno by było brać udział w takich obchodach, tym bardziej, że większość z nich chciała odwołania Roku”²⁴. Kidawa-Błońska wyjaśniła ponadto, że „przygotowania do obchodów i tak były od dłuższego czasu spowolnione. — Zestrzelenie malezyjskiego samolotu nad wschodnią Ukrainą nie pozwala podjąć dalszych działań dotyczących przygotowań do Roku”²⁵. Podkreśliła, że „kultura ma łączyć widzów i artystów, to ma być dobra atmosfera, musi budować jedność. Obecne okoliczności nie wskazują na to”²⁶.

W konflikcie rosyjsko-ukraińskim polskie władze stanęły po stronie Ukrainy. Miało to istotny wpływ na zmianę (zdecydowane pogorszenie) stosunków polsko-rosyjskich. „Zakładnikiem” sytuacji politycznej stała się m.in. współpraca kulturalna i związany z nią dialog międzykulturowy. „Polityka po 25 latach »wolności« znów zacz[ęła] ingerować w sferę kultury”²⁷. „Program 2020 w relacjach polsko-rosyjskich” jest obecnie jedynie dokumentem czasu normalizacji, nadziei związanych z rozwojem dialogu między Polską i Rosją²⁸. Określone w nim „cele strategiczne współdziałania” przestały być wiążące w nowej sytuacji politycznej.

Decyzja o odwołaniu „Roku Polski w Rosji” wywołała dyskusję, w której wzięło udział m.in. wiele osób związanych z mediami i światem kultury, zwłaszcza filmem i teatrem (w tej dziedzinie „wymiana kulturalna między Polską i Rosją jest najsilniejsza”²⁹). Zdaniem Jacka Hugo-Badera „odwołanie wymiany kulturalnej jest strasliwym błędem [...], nikt na tym nie zyskał, a wszyscy stracili. Gdy już przestajemy gadać, to tak jakbyśmy palili książki, a od tego niedaleka droga do palenia ludzi. To bardzo zły ruch, który zmierza w bardzo złą stronę. [...]”³⁰. Dziennikarka Aneta Kyzioł, pisząc o odwołaniu „Roku Rosji w Polsce” i „Roku Polski w Rosji”, który „miał być ukoronowaniem kilkuletniego programu wymiany kulturalnej między Polską i Rosją”³¹, stwierdziła, że „zaczyna się zimna wojna, a w sytuacji zwiększonych nakładów na obronę zawsze pierwsza cierpi kultura”³². Inna

²⁴ *Rok Polski w Rosji i Rosji w Polsce odwołany. [Aktualizacja]*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Rząd odwołał Rok Polski...*

²⁷ sm/mp, *op. cit.*

²⁸ Na temat tego dialogu zob. np. I. Kabzińska, *Dialog polsko-rosyjski. Obszary współdziałania, nadzieje i ograniczenia*, „Etnografia Polska” LV, 2011, z. 1–2, s. 71–96; *eadem*, *Poles and Russians. Dialogue and attempts at changing the stereotype*, „Ethnologia Polona” 33–34, 2012–2013, s. 53–73.

²⁹ A. Kyzioł, *Sceny polsko-rosyjskie*, „Polityka”, nr 14, 2.04.–8.04.2014, s. 76.

³⁰ sm/mp, *op. cit.*

³¹ A. Kyzioł, *op. cit.*, s. 74.

³² *Ibidem*, s. 76.

dziennikarka, Agnieszka Gozdyra, powiedziała: „No to odwołaliśmy Rok Rosji w Polsce. Moim zdaniem bez sensu. Mam podrzeć »Annę Kareninę«, »Trzy siostry« po powrocie do domu?»³³.

Część uczestników dyskusji nie kryła obaw przed skutkami rezygnacji z organizacji „Roku Polski w Rosji”. Niektórzy twórcy natomiast, np. reżyser Krystian Lupa i aktor Daniel Olbrychski, podjęli radykalne kroki, wycofując się ze współpracy z teatrami rosyjskimi³⁴. Artyści popierający decyzję polskich władz nierzadko mówili o swoim zainteresowaniu kulturą rosyjską, podziwie dla niej, podkreślali jednak, że sytuacja polityczna ograniczyła możliwości współpracy kulturalnej³⁵. Część twórców była przeciwna odwołaniu „Roku Polski w Rosji”. Ich zdaniem „kultura jest dla ludzi, a nie narodów czy ich przywódców”³⁶. Niektórzy uczestnicy dyskusji nie kryli wątpliwości co do możliwości oddziaływania kultury na politykę, zwłaszcza mającą masowe poparcie społeczeństwa³⁷, część osób, m.in. reprezentujących organizatorów „Roku”, uważała jednak inaczej³⁸. Rzecznik Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego stwierdził:

Program ma za zadanie promować polską kulturę w Rosji, przyczyniać się do wymiany myśli, a nie — angażować w politykę. Ważne są dla nas funkcje społeczno-edukacyjne projektów. Oczywiście każdy z nich trzeba będzie jeszcze raz dokładnie przeanalizować, jednak przecinanie kontaktów społecznych między Polską i Rosją może odnieść skutek przeciwny do zamierzonego. W tym kontekście rola polityki kulturalnej jest szczególnie ważna. Kultura nie może przyczyniać się do eskalacji napięć, przeciwnie, powinna pomagać w znalezieniu porozumienia³⁹.

Krzysztof Zanussi przyznał:

z punktu widzenia naszych długoterminowych stosunków z Rosją żałuję, że ten rok został odwołany, bo on był okazją do dialogu, który w tej chwili rwie się na wszystkich frontach. [...] Uważam, że ludzie kultury powinni kontakty podtrzymywać, co oczywiście mogą robić w wymiarze prywatnym, a nie państwowym⁴⁰. [...] artyści rosyjscy są znacznie bardziej bliscy Polakom niż politycy. To jest uderzające. Natomiast musimy pamiętać, że Rosja to jest kraj,

³³ M. Gąsior, *op. cit.*

³⁴ A. Kyzioł, *op. cit.*, s. 74, 76; zob. też D. Karpiuk, *Wojna o organizację roku polskiego w Rosji*; <http://kultura.newsweek.pl/czy-powinnismy-odwolac-organizacje-ro> [dostęp: 2.06.2014]; B.W., *Protest Daniela Olbrychskiego*, „Angora”, nr 13, 30.03.2014, s. 9; autor notki powołał się na Radio Zet, 20.03.2014.

³⁵ Zob. np. DI, PAP, *op. cit.*

³⁶ A. Kyzioł, *op. cit.*, s. 76; por. DI, PAP, *op. cit.*

³⁷ DI, PAP, *op. cit.*

³⁸ Zob. D. Karpiuk, *op. cit.*

³⁹ *Ibidem*, s. 4.

⁴⁰ *Artyści o odwołaniu Roku Polski w Rosji: dialog byłby zafalszowany*, <http://www.tvp.pl/tvp-regionalna/aktualnosci/kultura/artysci-o-odw> [dostęp: 24.09.2014].

w którym struktura władzy zobowiązuje ludzi na stanowiskach, np. dyrektorów teatrów, a więc tych, którzy zarządzają kulturą, do wygłaszania opinii z rządem zgodnych, mimo że nie zawsze je podzielają⁴¹.

W wywiadzie dla „Rzeczypospolitej” K. Zanussi oświadczył:

Mimo że głęboko nie aprobuję tego, co Rosja robi dziś na Ukrainie, to jestem za tym, żeby ten rok się odbył, choć bez oficjałek, nie jako impreza państwowa, ale jako spotkanie artystów⁴².

Alosza Awdiejew przyznał:

Dwa miesiące temu uważałem, że taka decyzja to byłaby przesada. Ale w tej chwili myślę, że jest racjonalna i uzasadniona. Wszystkie wydarzenia rozwijają się w kierunku konfrontacji Rosji z Europą i, czy chcemy czy nie, ona rozprzestrzenia się na kulturę [...] ⁴³.

Decyzję polskich władz krytycznie przyjęto w Rosji. Zapowiedziano „nasilenie” kontaktów z „polskimi zespołami i artystami”, zapraszanie do Rosji „większ[ej] liczby artystów z Polski”, organizację „festiwal[u] polskiego filmu”⁴⁴, zwracając zarazem uwagę na to, że skutki tej decyzji odczują „przede wszystkim artyści i ich publiczność, „której na sercu leżą polsko-rosyjskie relacje kulturalne”⁴⁵. „Rossijskaja Gazieta” podkreśliła, że „nie należy mieszać kultury z polityką”⁴⁶. W telewizji „Deszcz” mówiono o „początk[u] »zimnej wojny II«”⁴⁷. Radio „Echo Moskwy” podało informację o tym, „że rosyjscy artyści z żalem przyjęli decyzję Warszawy, bo w ich opinii polityka nie powinna wpływać na kulturę”⁴⁸. Powtarzano, że „dialog kultur powinien trwać bez względu na politykę”⁴⁹.

Większość artystów i dziennikarzy podkreśl[ą] silne związki kulturowe naszych narodów, zaznaczając, że w ostatnich latach coraz mniej interesujemy się sobą nawzajem. W ich opinii polska kultura w Rosji cieszy się uznaniem. A w takich dziedzinach jak teatr czy film jesteśmy stawiani za wzór⁵⁰.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Za: M. Gąsior, *op. cit.*

⁴³ *Ibidem*, s. 4.

⁴⁴ PAP, *Minister kultury Rosji: zrobimy jednostronny rok kultury, zaprosimy polskich artystów*; <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1195336,Minister-kultury-R> [dostęp: 22.01.2015]; zob. też: amk, *Rosja jednostronnie „nasili” kontakty z polskimi artystami*, <http://www.rp.pl/artykul/11,1131128-Jednostronny-Rok-Polski-w-R> [dostęp: 6.08.2014]; I.D. Metzner, *op. cit.*

⁴⁵ *Ibidem*; zob. też M. Jastrzębski, *Rosyjscy twórcy żałują, że nie będzie Roku Polskiego w ich kraju*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1186666.Rosyjscy-tworcy-z> [dostęp: 6.08.2015].

⁴⁶ *Rosyjskie media: komu w Polsce przeszkadza nasza kultura?*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1186203.Rosyjskie-media>, s. 1 [dostęp: 6.08.2014]; patrz też: sm/mp, *op. cit.*, s. 4–5; I.D. Metzner, *op. cit.*

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ M. Jastrzębski, *op. cit.*

[N]a poziomie politycznym decyzja polskiego rządu została wykorzystana jako jeszcze jeden przykład ataku Zachodu na wartości rosyjskiej cywilizacji⁵¹.

W wywiadzie dla „Głosu Rosji” Aliona Karaś z Rosyjskiej Akademii Teatralnej przyznała, że trudno jej zrozumieć

dłaczego ludzie kultury nagle powinni przestać zajmować się owocną współpracą. Ja w ostatnich dniach z dobrymi wrażeniami wróciłam z Polski, gdzie wraz z kolegami z Instytutu Adama Mickiewicza wybierałam najbardziej interesujące spektakle dla rosyjskiej publiczności. W Rosji przecież polscy reżyserzy i aktorzy są bardzo cenieni [...] Jednak, najprawdopodobniej, nowych spektakli nasi widzowie nie zobaczą. A teatromani w Warszawie, Krakowie czy Wrocławiu nie zobaczą z kolei nowych spektakli teatrów z Moskwy, Petersburga, Nowosybirsk, Jekaterynburga, Permu czy Ułan-Ude. Czy komuś od tego zrobi się lepiej? Straty w sferze kultury będą ogromne po obu stronach. [...] ⁵².

Zdaniem Jerzego Smolińskiego, prezydenta Towarzystwa Współpracy „Polska-Rosja”,

polityka nie powinna wtrącać się do sfery kultury, nauki i gospodarki. Niszczyć jest łatwo. Trudniej odbudować! [...] zaplanowano przeprowadzenie interesujących programów kulturalnych, wystaw i dyskusji poświęconych aktualnym problemom nauki, gospodarki i biznesu, rozwojowi kontaktów między młodzieżą z Polski i Rosji. [...] Trzeba dążyć do normalizacji stosunków między Polską i Rosją. [...] My nie zamierzamy kończyć naszej współpracy⁵³.

Krytyk sztuki Piotr Kosiewski zauważył, że „[ż]aden z unijnych krajów nie zdecydował się na tak radykalny krok”⁵⁴. Według niego decyzja podjęta przez polskie władze była „jedyna możliwa, jeżeli chcemy być wiarygodni w swym proteście przeciwko polityce [...] [rosyjskiej]”⁵⁵. Trzeba jednak

wyraźnie podkreślić: odkładamy [...] organizację [Roku], a nie rezygnujemy. [...] imprezy takie jak Rok Polski są jednym z narzędzi polityki zagranicznej państwa. Jego organizacja miała podkreślać szczególne relacje między obydwojoma krajami. Jednak od wydarzeń na kijowskim Majdanie wiele się zmieniło [...] odwołanie Roku Polskiego nie musi oznaczać zerwania ze społeczeństwem rosyjskim i naszej nieobecności w Rosji. Trzeba się jednak wyzbyć kilku osobliwych przekonań: że obywatele Rosji są przeciw obecnej polityce władzy (bo nie są, [...]), że przy pomocy kultury zmieni się postawy społeczne (nie jest to proces łatwy, a przede wszystkim wymaga czasu, [...]), konieczne jest wsparcie polskich władz dla niezależnej polsko-rosyjskiej wymiany kulturalnej i dialogu społecznego. Dla stałej obecności kultury polskiej w Rosji, ale też rosyjskiej w Polsce. Być może nie będą to spektakularne wydarzenia, jednak będą miały realne znaczenie dla relacji między Polakami i Rosjanami⁵⁶.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² I. Czajko, *Odwołanie Roku Polski w Rosji: straty po obu stronach...*; http://polish.ruvr.ru/2014_07_25/Odwołanie-Roku-Polski-w-Rosji-s, s. 2 [dostęp: 22.01.2015].

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ P. Kosiewski, *Roku Polskiego nie będzie*, <http://tygodnik.onet.pl/wlasnym-glosem/roku-polskiego-nie-bedzie/> [dostęp: 6.08.2014].

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

Różne w swej wymowie komentarze dotyczące odwołania „Roku Polski w Rosji” i „Roku Rosji w Polsce” oraz łączenia kultury z polityką były formułowane przez internautów. Podobnie jak w przypadku wypowiedzi osób reprezentujących świat mediów, filmu i teatru, ich zdania były podzielone. Część opowiedziała się za kontynuacją współpracy polsko-rosyjskiej w sferze kultury, sprzeciwiając się zarazem łączeniu kultury z polityką, część była przeciwna współpracy kulturalnej, twierdząc, że byłaby ona wyrazem poparcia dla trudnych do zaakceptowania działań politycznych⁵⁷. Uczestnicy dyskusji prowadzonej na blogu Daniela Passenta, zatytułowanym „Polska–Rosja: Kultura czy polityka/En passant”⁵⁸, żartobliwie proponowali, by poczynić kolejne kroki, zmierzające do ograniczenia kontaktów polsko-rosyjskich, wiele osób jednak zachęcało do współpracy kulturalnej (bez udziału polityków) i odrzucenia uprzedzeń, a także — do podtrzymywania prywatnych kontaktów Polaków i Rosjan⁵⁹. Pewien internauta napisał:

Polityka, wbrew pozorom, jest gorszym rodzajem ucieczki od nudy, niż kultura. A przy okazji można się zastanowić, w jakiej relacji są polityka kulturalna i kultura polityczna oraz jakie konsekwencje (również w polityce kulturalnej) pociąga za sobą brak politycznej kultury. [...] ⁶⁰

Wiele negatywnych komentarzy pojawiło się pod jednym z artykułów informujących o odwołaniu „Roku Polski w Rosji”: „Głupota, bo była szansa pokazać się w tym kraju z zupełnie innej strony. Pokazać odmienność i podobieństwa, bo kultura jednoczy ludzi i skłania do myślenia, ale nasi wielcy politycy myślą tylko o sankcjach. Wielka szkoda [...]”; „Beznadziejny pomysł i gest. Nic nie znaczący ekonomicznie, a krzywdzący polskich twórców i artystów rosyjskich. [...] Zakażcie jeszcze ruskich pierogów”; „Następnym posunięciem rządu będzie usunięcie wszystkich książek rosyjskich autorów i publiczne palenie ich w asyście wiwatujących tłumów”; „Może powinni zapytać się zwykłych ludzi, czy chcą odwołać obchody, czy też nie? A co małżeństwa polsko-rosyjskie? Może powinni się rozwieść? Zwykli ludzie nie są winni. To polityce bawią się w wojnę. Zwykli ludzie chcą żyć w spokoju i w zgodzie z narodami... Czy już nie dość konfliktów? [...]”⁶¹. Komentarze pod innym tekstem mówiły: „Jedyna słuszna decyzja”; „W obec-

⁵⁷ Zob. np. J. Wichowska, *Bojkoty i manifesty. Polska, Rosja, Ukraina*, <http://www.dwu tygodnik.com/artykul/5352-bojkoty-i-manifesty-pols> [dostęp: 2.06.2015]; R. Pawłowski, *Po co kulturalny bojkot Rosji?*, http://wyborcza.pl/1,75475,16373467,Po_co_kulturalny_bojkot_Rosji [dostęp: 1.06.2014]; D. Karpiuk, *op. cit.*; M. Gąsior, *op. cit.*

⁵⁸ Tytuł blogu przypomina o związkach między polityką i kulturą, zachęca też do zwrócenia na nie uwagi w trakcie dyskusji.

⁵⁹ *Polska–Rosja: Kultura czy polityka/En passant*, <http://passent.blog.polityka.pl/2014/03/30/polska-rosja-kultura-cz> [dostęp: 22.01.2015].

⁶⁰ *Ibidem*, s. 75.

⁶¹ [Komentarze] kg/kka/ źródło: PAP, *Rok Polski w Rosji odwołany*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/rok-polski-w-rosji-odw> [dostęp: 22.01.2015].

nej sytuacji innej decyzji być nie mogło. Rosja powinna być izolowana politycznie, gospodarczo, społecznie za wojnę z Ukrainą [...]”; „Państwo rosyjskie i Rosjanie to dwie odległe galaktyki... Może chociaż festiwal kultury niezależnej?”; „Szkoda”⁶².

Zdaniem Agnieszki Lubomiry Piotrowskiej, tłumaczki literatury rosyjskiej, „Europa nie powinna pozwolić na izolację Rosji. Dotąd zawsze się wzajemnie inspirowaliśmy. Polskich reżyserów inspirowała rosyjska dramaturgia, klasyczna i współczesna, a rosyjskich twórców — nasz język teatralny, praca z aktorem, scenografia”⁶³. Piotrowska przyznała, „że w obecnej sytuacji czuj[e] się, jakby zrobiła duży krok wstecz w swoim życiu zawodowym”⁶⁴. Przypomniała również, że kiedy zaczynała swą pracę, musiała

dosyć intensywnie przekonywać reżyserów i teatry do sztuk rosyjskich, ponieważ był lęk przed rosyjskimi tekstami. Teatry niedawno wyrzuciły obowiązkową literaturę radziecką [...] Sytuacja zmieniła się i od kilku lat nikt już nie reaguje w taki sposób, bo jeśli teksty są dobre, to są one brane na warsztat i realizowane przez polskie sceny. [...]”⁶⁵.

Sztuki rosyjskich autorów są wystawiane w wielu teatrach w Polsce⁶⁶. Jednym z nich jest (wymieniony przez A.L. Piotrowską) warszawski Teatr Studio⁶⁷. W Teatrze tym widziałam m.in. *Annę Kareninę* Helen Edmundson na podstawie powieści Lwa Tołstoja w reżyserii Pawła Szkotaka, *Wiśniowy sad* Antoniego Czechowa w reżyserii Agnieszki Glińskiej *Ożenek*, Mikołaja Gogola w reżyserii Iwana Wyrupajewa oraz „Rewizor” Mikołaja Gogola w reżyserii Nikołaja Kolady⁶⁸. Jedno z dzieł tego autora, zatytułowane *Merylin Mongoł*, grano w Polsce w dziesięciu teatrach⁶⁹.

Do sztuk rosyjskich dramaturgów sięgnął m.in. krakowski Teatr Nowy. W sezonie 2010/2011 z okazji „obchodzonego w Rosji Roku Antoniego Czechowa” zrealizowano w nim projekt „Re-kreacje: Rosja”⁷⁰. W ramach innego projektu, „Artist in transtition”, kilkoro młodych artystów rosyjskich otrzymało półroczne stypendia na pobyt w Polsce. Kolejny projekt, „Trans/Formacje”,

⁶² *Rzqd odwołał Rok Polski...*

⁶³ A. Kyzioł, *op. cit.*, s. 76.

⁶⁴ *sm/mp, op. cit.*

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ Sztukę tę pokazano na początku listopada 2014 r. w ramach „Festiwalu Kolady”. W programie „Festiwalu” znalazły się również m.in.: *Borys Godunow* Aleksandra Puszkina, *Wiśniowy sad* Antoniego Czechowa, *Maskarada* Michaiła Lermontowa i *Marzenie Nataszy* Jarosława Pulinowicza.

⁶⁹ *Jerzy Czech: Tłumacz musi wleźć pod ciężarówkę*, [rozmowa] (rozmowę przeprowadziła A. Żebrowska), <http://wyborcza.pl/1,75410,19519967,jerzy-czech-tlumacz-musi-wlezc>, s. 5 [dostęp: 26.04.2016].

⁷⁰ *ak, Polsko-rosyjski dialog kulturalny*, <http://uczyc-sie-z-historii.pl/pl/aktualnosci/zo-bacz/1513>, s. 1–2 [dostęp: 17.06.2015].

obejmował współpracę Teatru Nowego z trzema teatrami moskiewskim. Miała ona służyć „wymian[ie] doświadczeń artystycznych w ramach międzynarodowych koprodukcji”, „promow[aniu] partnerstwa i dialogu w relacjach międzynarodowych oraz pozytywnego wizerunku Polski w Rosji i Rosji w Polsce”⁷¹.

Publiczna dyskusja o odwołaniu „Roku Polski w Rosji” świadczy o zainteresowaniu części polskiego społeczeństwa współpracą kulturalną z Rosjanami. Można ją także, moim zdaniem, uznać za przejaw „odpowiedzialności za działalność polityczną”. O zjawisku tym pisał np. Ivan Čolović, podkreślając zarazem, że do takiej odpowiedzialności należy „przyzwyczajają[ć] obywateli”⁷².

Na marginesie dodam, że w nieodległej przeszłości podejmowano wiele inicjatyw mających przybliżyć Polakom wybrane osiągnięcia kultury rosyjskiej, a Rosjanom — wybrane osiągnięcia kultury polskiej. Rok 2007 np. był „Sezonem kultury rosyjskiej w Polsce”. W tym samym roku w Sankt Petersburgu otwarto Dom Polski. Rok 2008 był „Sezonem Kultury Polski w Rosji”⁷³. Zorganizowano również „[F]estiwal polskich filmów »Wisła« w Rosji i festiwal filmów rosyjskich »Sputnik« w Polsce” oraz „Festiwal Piosenki Rosyjskiej w Zielonej Górze”⁷⁴. Uruchomiony został „projekt — portal internetowy Polomedia.ru, którego celem jest zapoznanie czytelników z Polską jako krajem z bardzo bogatą kulturą i tradycjami”⁷⁵. W krakowskim Międzynarodowym Centrum Kultury, we współpracy z Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, zorganizowano cykl spotkań poświęconych „współczesnej Pols[ce] i Rosji, ze szczególnym naciskiem na problematykę dotyczącą literatury, kultury, historii oraz dziedzictwa narodowego”⁷⁶. Stanowiły one część odbywających się tu „debat o kulturze państw europejskich”⁷⁷. Należy również wspomnieć o działalności Polskiego Centrum Kultury w Moskwie,

⁷¹ *Ibidem*, s. 2.

⁷² I. Čolović, *Balkany — terror kultury*, przeł. M. Petryńska, Wołowiec 2007, s. 16.

⁷³ *Polsko-rosyjskie relacje kulturalne...* — blog Grzegorz Makuch, <http://ktokogo.salon24pl/317210,polsko-rosyjskie-relacje-kulturalne>, s. 1 [dostęp: 2.06.2015]. W tekście nie ma szczegółowych informacji o programach kulturalnych obydwu „Sezonów”. Mówiąc o „Sezonie Kultury Polskiej w Rosji”, poinformowano jedynie o tym, że w wielu miastach (Moskwa, Sankt Petersburg, Kaliningrad, Rostów nad Donem, Krasnojarsk, Omsk) „odbył[ę] się [...] liczne wydarzenia kulturalne”, *ibidem*, s. 1–2.

⁷⁴ Organizacja non-profit. Instytut Współpracy Polsko-Rosyjskiej, *Współpraca. Kultura*, <http://pl.rosopol.org/index.php?id=57> [dostęp: 2.06.2015]. W 2014 i 2015 r. organizację wspomnianego Festiwalu odwołano.

⁷⁵ *Ibidem*. Znalazłam tam m.in. informacje (w języku rosyjskim) dotyczące aktualnych wydarzeń kulturalnych w Polsce, literatury, tradycji religijnych, postaci wybitnych twórców, opisy miejsc wartych odwiedzenia przez turystów, przepisy kulinarne oraz informacje o działalności polskich stowarzyszeń w Rosji.

⁷⁶ *Wydarzenia aktualne: Dialog polsko-rosyjski w Międzynarodowym Centrum Kultury*, <http://www.mck.krakow.pl/conference/dialog-polsko-rosyjski-w-mi> [dostęp: 22.01.2015].

⁷⁷ *Ibidem*.

mające[go] status misji dyplomatycznej przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych Polski. Co roku [...] organizuje [ono] [...] koncerty muzyczne, pokazy filmowe, spotkania literackie, wystawy artystyczne. W [C]entrum jest biblioteka polskiej literatury i prowadzone są kursy języka polskiego. W Sankt Petersburgu popularyzacją polskiej kultury zajmuje się Instytut Polski⁷⁸.

Od września 1999 r. wydawany jest miesięcznik „Nowa Polska” („Новая Польша”), w którym publikowane są teksty autorów polskich i rosyjskich dotyczące literatury, kultury i problematyki społecznej⁷⁹. Należy również wymienić: Rosyjski Ośrodek Nauki i Kultury, Instytut Współpracy Polsko-Rosyjskiej oraz Stowarzyszenie Współpracy Polska-Rosja. Działalność wymienionych tu przykładowo instytucji służyła (służy) budowaniu klimatu sprzyjającego współpracy kulturalnej między Polską i Rosją. W obecnej sytuacji współpraca ta jest zapewne trudniejsza niż w okresie, w którym trwał dialog polsko-rosyjski (mam na myśli lata 2008–2012).

Wróćmy jednak do „Roku Polski w Rosji” i „Roku Rosji w Polsce”. Jak wspomniano, miał on być m.in. okazją do pokazania „najważniejsz[y]ch osiągnięć [...] kulturaln[y]ch” obu krajów⁸⁰. Pojawiają się pytania: Jakie osiągnięcia uznano za najważniejsze? Jak rozumiana jest kultura polska i rosyjska, których osiągnięcia te miały być wizytówką? Czy jest ona utożsamiana przede wszystkim z tzw. kulturą wysoką, oficjalną, której „atrybutami” są: „galerie narodowe, gmachy oper i międzynarodowe sale koncertowe, teatry narodowe, towarzystwa naukowe [...]”⁸¹, czy obejmuje też kulturę popularną/masową oraz sferę codzienności?⁸² Mówiąc o szeroko rozumianej kulturze narodowej, należy uwzględnić: „gwiazdy popu, twórców reklam, dziennikarzy redagujących brukowce, specjalistów ds. marketingu, projektantów mody, producentów filmowych i telewizyjnych oraz bohaterów sportu, taniec, oglądanie wydarzeń sportowych, popularne sposoby spędzania czasu i wakacji, podróżowanie [...]”⁸³. Czy wspomniane zjawiska (ich przykłady) znalazły miejsce w programach „Roku Polski w Rosji” i „Roku Rosji w Polsce”? Czy zostały uznane przez twórców tych programów za część kultury narodowej? Czy w taki sposób są one postrzegane przez odbiorców?

⁷⁸ *Współpraca. Kultura.*

⁷⁹ *Ibidem.*

⁸⁰ DI, PAP, *op. cit.*; zob. więcej *Wspólna deklaracja Ministrów...*

⁸¹ T. Edensor, *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne*, przeł. A. Sadza, Kraków 2004, s. 29.

⁸² Na temat szerokiego rozumienia kultury narodowej zob. *ibidem*, s. 14, 21, 28–37; M. Billig, *Banalny nacjonalizm*, przeł. M. Sekerdej, Kraków 2008. Zdaniem T. Edensora książka Michaela Billiga, która ukazała się w języku angielskim w 1995 r. (M. Billig, *Banal Nationalism*, London 1995) stanowi przełom w podejściu do kultury narodowej. Jest w niej m.in. mowa o konieczności zdecydowanego poszerzenia sposobu jej pojmowania przez uwzględnienie kultury popularnej i sfery codzienności; T. Edensor, *op. cit.*, s. 25.

⁸³ T. Edensor, *op. cit.*, s. 23.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, włączając się w obchody „Roku Polski w Rosji, opracowało program „Teatr 2015 — Promesa”. Priorytetem miały być obchody 250-lecia teatru publicznego w Polsce. Chciano zarazem „zwrócić” uwagi na skalę i znaczenie publicznego mecenatu nad kulturą w Polsce poprzez wspieranie działań o charakterze artystycznym, edukacyjnym, naukowym, popularyzacyjnym i wydawniczym, korespondujących z tradycją i osiągnięciami polskiego teatru oraz poszerzających jego oddziaływanie”⁸⁴. Program „Teatr 2015 — Promesa” miał

wesprzeć finansowo przedsięwzięcia artystyczno-edukacyjne, naukowe, dokumentacyjne oraz popularyzatorskie nawiązujące do tradycji polskiego teatru publicznego, stwarzające możliwość pogłębienia wiedzy i zainteresowania teatrem, a także zdobywania dla teatru nowej publiczności⁸⁵.

Podkreślono, że wspomniane działania powinny być kontynuowane; ważne jest, aby miały one „charakter trwały”⁸⁶. Za kolejny priorytet Ministerstwo uznało przypomnienie twórczości teatralnej Tadeusza Kantora, założyciela Teatru Cricot2. W 2015 r. przypadała setna rocznica urodzin tego twórcy — „jednego z najwybitniejszych artystów drugiej połowy XX w.”⁸⁷

Wspomniane priorytety (przedsięwzięcia) reprezentują tzw. kulturę wysoką. Należą do niej także: „tłumaczenie dzieł [Tadeusza] Różewicza na rosyjski, wydanie dzieł [Fryderyka] Chopina, wymiany teatralne”, o których jest mowa w programie „Rosja 2015”, koordynowanym przez Instytut Adama Mickiewicza⁸⁸. Do programu „Rosja 2015 — Promesa” złożono ponad 200 wniosków mających „służyć [...] promocji polskiej kultury” w Rosji. Obejmowały one „polsko-rosyjskie spotkania literackie, koncerty, spektakle teatralne, wystawy”⁸⁹. „[A]rtyści [...] przez ponad dwa lata przygotowywali się do zaplanowanych na 2015 rok blisko 90 prestiżowych koncertów, wystaw, spektakli teatralnych, licznych spotkań autorskich, happeningów, festiwalu piosenki i paneli dyskusyjnych”⁹⁰. W planach była „wspólna] wystaw[a] Ermitażu Państwowego oraz dwóch polskich muzeów, poświęcon[a] architekturze Rosji i Polski epoki klasycyzmu oraz wystaw[a] Polski

⁸⁴ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Teatr 2015 — Promesa: 250-lecie teatru publicznego w Polsce. Edukacja teatralna i promocja teatru*, <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-min> [dostęp: 15.04.2015].

⁸⁵ PAP, agz/dym, *Minister kultury ogłosił nowy program: Teatr 2015 — Promesa*; <http://www.radiopik.pl/6,14412,minister-kultury-oglosil-nowy-pro,s.1> [dostęp: 15.04.2015].

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*. Na realizację obydwu programów przeznaczono 2,5 mln zł. Na pierwszy z priorytetów — 1,7 mln, na drugi — 800 tys. zł.; *ibidem*, s. 1–2.

⁸⁸ D. Karpiuk, *op. cit.*, s. 3.

⁸⁹ M. Fal, *op. cit.*, s. 1–2.

⁹⁰ A. Metzner, *op. cit.*

Petersburg. [...]”⁹¹. Planowano również „wystawę malarstwa Henryka Siemiradzkiego”⁹². Agnieszka Morawińska, dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie, podkreśliła, że Siemiradzki

[b]ył [...] artystą polskim, ale kształconym w Akademii Petersburskiej, której potem był profesorem. Wobec tego bardzo wiele dzieł znalazło się w muzeach rosyjskich. By pokazać całością pracy Siemiradzkiego, trzeba współpracy między Polską, Rosją i Ukrainą, ich muzeami. [Jego zdaniem] To bardzo dobry przykład komplikacji historycznych i politycznych w Europie [...]”⁹³.

Rada Federacji [Rosyjskiej] propon[owała] zorganizować rok wymiany kulturalnej między Rosją a Polską zaplanowany na rok 2015 w formie Festiwalu Regionów, aby na imprezach w ciągu roku zostały zaprezentowane nie tylko duże miasta, takie jak Kraków, Warszawa, Petersburg czy Moskwa. [...]”⁹⁴

Nasuwać się pytania: Jakich wydarzeń kulturalnych oczekiwali zainteresowani „Rokiem Polski w Rosji” i „Rokiem Rosji w Polsce”? Z jakimi osiągnięciami kulturalnymi jest dziś w Rosji kojarzona Polska? Jakie osiągnięcia kulturalne kojarzą się w Polsce z Rosją? Czy kultura polska i rosyjska są utożsamiane (np. przez ich odbiorców) wyłącznie z twórczością etnicznych Polaków i Rosjan, czy obejmują też dokonania innych grup etnicznych/narodowych mieszkających na terenie Polski i Rosji? Jaki jest wpływ dzieł reprezentujących kulturę polską i rosyjską na wizerunek Polaków w oczach Rosjan i Rosjan w oczach Polaków? Czy powielane są odwieczne stereotypy, czy też podejmuje się próby ich zmiany?⁹⁵ Każda ze wspomnianych tutaj kwestii zasługuje na szczegółowe omówienie, jednak ograniczę się do ich zasygnalizowania.

Edensor zwrócił uwagę na malejący udział państwa, jego elit i „strażników tradycji kulturowych”, w procesie transmisji kultury (coraz większą

⁹¹ Rok wymiany kulturalnej Rosji i Polski w formie Festiwalu Regionów, http://polish.ruvr.ru/2013_05_31/Rok-wymiany-kulturalnej-Rosji-i [dostęp: 19.01.2015].

⁹² *Artyści o odwołaniu Roku Polski...*

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ *Rok wymiany kulturalnej...*

⁹⁵ Bardzo ważną rolę w kształtowaniu i utrwalaniu stereotypów etnicznych odgrywają m.in. sztuka filmowa i prasa; na ten temat zob. np. *Images of the Other in Ethnic Caricatures of Central and East Europe*, red. D. Demski, K. Baraniecka-Olszewska, Warszawa 2010; *Competing Eyes. Visual Encounters with Alterity in Central and Easter Europe*, red. D. Demski, I. Kristóf, K. Baraniecka-Olszewska, Budapest 2013; *War Matters. Constructing Images of the Other (1930s to 1950s)*, red. D. Demski, L. Laineste, K. Baraniecka-Olszewska, Budapest 2015; A. de Lazari, O. Riabov, M. Żakowska, *Europa i niedźwiedź*, Warszawa 2013; E. Ostrowska, A. Wyżyński, *Obrazy Rosjan w kinie polskim*, [w:] *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, red. A. de Lazari, Warszawa 2006, s. 303–327; W. Tokariew, *Polskie wątki w kinie radzieckim w latach 1920–1953*, [w:] *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, red. A. de Lazari, Warszawa 2006, s. 5–27.

rolę w tym procesie odgrywają media komercyjne)⁹⁶. Państwo wciąż ma jednak wpływ na społeczeństwo, np. realizując określoną politykę kulturalną. Reprezentujący je urzędnicy podejmują decyzje dotyczące finansowania poszczególnych projektów artystycznych⁹⁷, „stwarza [ono również] warunki dialogu, niezbędne do osiągnięcia wzajemnego szacunku i możliwości twórczej inicjatywy”⁹⁸. Państwo może też np. promować wielokulturowość⁹⁹ lub popierać model nacjonalistyczno-monistyczny¹⁰⁰. Modele te różnią się m.in. stosunkiem do dialogu międzykulturowego¹⁰¹. Uczestnikami tego dialogu mogą być mieszkańcy poszczególnych państw, reprezentujący różne grupy etniczne, regionalne, narodowe, ma on również wymiar międzypaństwowy (międzynarodowy). W obydwu przypadkach zasadniczą rolę odgrywa polityka prowadzona przez poszczególne kraje, dotycząca transmisji kultury i współpracy kulturalnej. Instytucje państwowe mogą podejmować decyzje o realizacji wspólnych przedsięwzięć w sferze kultury, mogą też zrezygnować z wcześniejszych projektów. Przykładem takiej sytuacji jest wycofanie się z organizacji (w 2015 r.) „Roku Polski w Rosji”.

Uczestnicy dyskusji prowadzonej na jednym z blogów wspomnieli o asymetrii w stosunkach kulturalnych między Polską i Rosją. Przejawia się ona, ich zdaniem, w braku promocji kultury polskiej w Rosji i widocznej promocji kultury rosyjskiej w Polsce, prowadzonej m.in. przez działające tu centra rosyjskiej kultury i języka¹⁰². Zastanawiano się też, „co mielibyśmy promować w Rosji w dziedzinie filmu czy książki [...]”¹⁰³. Cytowane na blogu negatywne opinie o polskiej kulturze, przede wszystkim współczesnej,

⁹⁶ Zob. np. T. Edensor, *op. cit.*, s. 17, 24–25; cyt. s. 24.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 31.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 43.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ I. Čolović, *op. cit.*, s. 120.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 124. Obecnie coraz częściej mówi się o kryzysie idei społeczeństwa wielokulturowego, zob. np. W.J. Burszta, *Zawsze my, zawsze oni*, [w:] *Antropologiczne inspiracje. Księga jubileuszowa dla Profesor Ewy Nowickiej*, red. B. Bossak-Herbst, M. Głowacka-Grajper, M. Kowalski, Warszawa 2013, s. 361–380; I. Buruma, *Murder in Amsterdam. The Death of Theo van Gogh and the Limits of Tolerance*, London 2006; B. Domagała, *Wielokulturowość w Polsce i doświadczenia prowincji (na przykładzie Olsztyna)*, [w:] *Antropologiczne inspiracje...*, s. 381–394; (Złudne) obietnice wielokulturowości, red. J. Królikowska, Warszawa 2012; W. Kymlicka, *Multicultural Odyssey. Navigating the New Intercultural Policy of Diversity*, Oxford 2007; W. Kymlicka, *Multiculturalism. Success, Failure and the Future*, London 2012; J. Różycki, M. Sadłocha, *Multikulturalizm i bezpieczeństwo. Dla kogo różnorodność stanowi zagrożenie?*, [w:] *Konflikty etniczne i wyzwaniowe a problem bezpieczeństwa we współczesnym świecie*, red. J. Jarzabek, T. Szyszlak, Kraków 2014, s. 11–25. Kryzys idei wielokulturowości jest równoznaczny z kryzysem idei dialogu, stanowiącego jeden z wyznaczników wielokulturowości, nierzadko utożsamianego z nią.

¹⁰² *Polsko-rosyjskie relacje kulturalne...*, s. 3–5.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 4.

wskazują na to, że niewiele mamy do zaoferowania. Moim zdaniem opinie te są nadmiernie krytyczne. Świadczy o tym np. zainteresowanie, jakim wciąż cieszą się w Rosji polskie filmy, seriale telewizyjne i sztuki teatralne.

Część uczestników dyskusji wspomniała o spadku zainteresowania kulturą polską w Rosji w porównaniu z okresem ZSRR, a także o konkurencyjności kultury zachodniej wobec kultury polskiej¹⁰⁴. Jak wiadomo, w Związku Radzieckim, zwłaszcza „od czasów »odwilży«”¹⁰⁵, polskie filmy, muzyka, malarstwo były niezwykle popularne. Polska „stała się [wówczas] oknem na Zachód, od którego ZSRR był odcięty przysłowiową »żelazną kurtyną«”¹⁰⁶. Aleksandr Lipatow przypomniał, że w przeszłości zainteresowaniu Rosjan polską kulturą sprzyjały reformy Aleksandra II i złagodzenie cenzury¹⁰⁷. Podkreślił też, że środowiska polonofilskie tworzyli przede wszystkim przedstawiciele miejskiej inteligencji¹⁰⁸. We współczesnej Rosji „Polska utraciła swoją wyjątkową pozycję”¹⁰⁹. Przyczyniło się do tego m.in.: dalsze otwieranie granic, „swobodn[y] przepływ informacji” oraz „inwazj[a] kultury zachodniej”¹¹⁰. Obecnie, jak stwierdził Andrzej de Lazari, Polska interesuje Rosję przede wszystkim jako partner gospodarczy, nie jest natomiast kojarzona z kulturą¹¹¹. Mówiąc o „zawiesz[eniu], ogranicz[eniu] albo zminimalizowa[niu]” polsko-rosyjskich kontaktów kulturalnych (po rozpadzie Związku Radzieckiego), Adam Daniel Rotfeld zauważył, że „[r]osyjskie filmy cieszą się w Polsce dużym powodzeniem, ale ich nie ma praktycznie w kinach. Podobnie jest z teatrem, muzyką, literaturą. Dzieła polskich twórców nie docierają do młodych Rosjan i odwrotnie”¹¹².

Podczas przedstawień sztuk rosyjskich autorów, które miałam okazję obejrzeć w stołecznym teatrze Studio, widownia była pełna. Przypuszczam, że sztuki zaprezentowane w ramach „Roku Rosji w Polsce” (gdyby doszło do jego organizacji) cieszyłyby się równie dużym powodzeniem. Jak byłoby w Rosji? Wprawdzie, jak wspomniano, zainteresowanie polską kulturą jest tam znacznie mniejsze niż w czasach Związku Radzieckiego, jestem jednak

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 3.

¹⁰⁵ A. Lipatow, *Rosyjskie pryzmaty odbioru polskości*, [w:] *Katalog wzajemnych uprzedzeń...*, s. 337.

¹⁰⁶ *Ibidem*, zob. też *ibidem*, s. 330–336.

¹⁰⁷ *Ibidem*, s. 334; zob. też *ibidem*, s. 335.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s. 332, 335.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 337.

¹¹⁰ *Ibidem*. Na temat spadku zainteresowania polską kulturą w Rosji patrz też np. A. de Lazari, *Wzajemne uprzedzenia Polaków i Rosjan*, [w:] *Katalog wzajemnych uprzedzeń*, s. 20; E. Siellawa-Kolbowska, W. Połec, *O obawach Polaków wobec Rosji. Pamięć przeszłości jako motyw postaw w teraźniejszości*, „Kultura i społeczeństwo” LVIII, 2014, nr 3, s. 93–94, 97–101.

¹¹¹ A. de Lazari, *op. cit.*, s. 20.

¹¹² A.D. Rotfeld, *Myśli o Rosji... i nie tylko. Eseje i wywiady*, Warszawa 2012, s. 57.

pewna, że spektakle, filmy, koncerty czy wystawy pokazane podczas „Roku Polski w Rosji” miałyby swoją publiczność. Można o tym sądzić, biorąc pod uwagę m.in. wcześniejsze sukcesy polskich twórców teatralnych i filmowych w Rosji oraz wypowiedzi tych rosyjskich przedstawicieli świata kultury, którzy nie kryli żalu z powodu odwołania wspomnianego „Roku”.

II

Rezygnacja z oficjalnych obchodów „Roku Polski w Rosji” i „Roku Rosji w Polsce” nie oznacza zakończenia polsko-rosyjskiej współpracy kulturalnej. Odbyna się ona na wielu poziomach: lokalnym, samorządowym, pod patronatem różnych osób i instytucji. Jest też nierzadko powiązana ze współpracą naukową.

W 2015 r. publiczność w kilku miastach Polski mogła obejrzeć występy baletu z Sankt Petersburga (w programie było m.in. *Jezioro łabędzie* i *Dziadek do orzechów*) oraz posłuchać słynnego chóru Aleksandrowa. Odbyla się także dziewiąta edycja Festiwalu Filmów Rosyjskich „Sputnik nad Polską”. W warszawskim kinie Praha w cyklu „Bolshoi Ballet Live” transmitowano przedstawienia baletowe wystawiane przez moskiewski Teatr Wielki. Rosyjski pianista Nikołaj Ługański uczestniczył w otwarciu festiwalu „Chopin i jego Europa”, który odbył się w Warszawie w dniach 15–29 sierpnia 2015 r.

Z inicjatywy Nikoliny Šmukler — lektorki, tłumaczki i nauczycielki języka rosyjskiego, związanej z firmą Rosyjski w Krakowie — Centrum Nauki i Tłumaczeń Języka Rosyjskiego, zorganizowano cykl spotkań z kulturą rosyjską (w ramach „Roku Kultury Rosyjskiej w Krakowie”). Do udziału zaproszono „wszystkich, którzy Rosję lubią i chcą dowiedzieć się o niej więcej [...] i tych, dla których kultura naszego sąsiada wschodniego jest daleka, a rosyjska mentalność — niezrozumiała”¹¹³. „Rok Kultury Rosyjskiej w Krakowie m[iał] być imprezą apolityczną, promującą wiedzę o Rosji oraz jej kulturze w ramach prywatnego, otwartego przedsięwzięcia krakowskich pasjonatów rosyjskiej kultury”¹¹⁴.

Jerzy Fedorowicz stwierdził, że

Rok Kultury Rosyjskiej w Krakowie to bardzo potrzebna inicjatywa, ciesząca się wielkim zainteresowaniem mimo protestów. Udowadnia, że kultura stoi wyżej od polityki. Relacje międzynarodowe i stosunki dyplomatyczne nie mają wpływu na wartości estetyczne i artystyczne.

¹¹³ N. Šmukler, *Rok Kultury Rosyjskiej w Krakowie*, <http://rokkulturyrosyjskiejwkrakowie.pl/szanowni-panstwo/>, s. 2 [dostęp: 15.04.2016].

¹¹⁴ B. Gołabek, *Rok 2015 Rokiem Kultury Rosyjskiej w Krakowie — niezależna inicjatywa krakowskiej firmy edukacyjnej*, <http://www.iwf.filg.uj.edu.pl/instytut/ciekawe-informacje/-/journal> [dostęp: 15.04.2016].

Konflikty i konieczność opowiedzenia się po którejś ze stron nie umniejszają odczucia piękna dorobku kultury. Dziedzictwo kulturowe stanowi o tożsamości narodu, której nie zmieniają działania polityków. [...] ¹¹⁵

W programie „Roku Kultury Rosyjskiej w Krakowie” znalazły się m.in. wykłady prof. Wasilija Szczukina (*Magia przestrzeni: w jaki sposób geografia Rosji wpływa na charakter jej kultury*, *Panna w białej sukni w ogrodzie marzeń: kultura miłości w ujęciu Iwana Turgieniewa*, *Wnukowie Platona: idealizm grecki a mentalność rosyjska*, *Rosyjskie stolice: spacer literacki i wirtualny*, *Rosyjska prowincja: spacer literacki i wirtualny*, *Gitara w kuchni i pożyczone taśmy: rosyjscy poeci — pieśniarze i in.*), Kristiny Woroncowej (*Prawda i kłamstwo w stereotypach o Rosji*, *Wizerunek Polski w kulturze rosyjskiej*), Michała Milczarka (*O dwóch rosyjskich strategiach przewycięzania śmierci — Nikołaj Fiodorow i Wasilij Rozanow*, *Czukunftka albo kraj wschodzącego słońca — podróż autostopem po Syberii*), Władysława Grodeckiego (*Podróż życia, czyli jedziemy koleją transsyberyjską*), Matyldy Chruszcz (*Tradycje rosyjskiego stołu*), Władysława Marinczenko (*Specyfika kuchni rosyjskiej — warunki geograficzne, kulturowe i cywilizacyjne*), Katarzyny Makowieckiej (*Poszukiwanie tożsamości — świat sztuki*, *Wszystko w rodzinie — wspólnota świata sztuki*) i Stanisława Marinczenko (*Socjolingwistyczne aspekty ruchu artystycznego „Mit’ki”*) ¹¹⁶. Ponadto odbyły się: projekcja filmu *Brat* (komentarz: Władysław Marinczenko), przegląd rosyjskiej poezji współczesnej (prowadząca: Tatiana Repina) oraz koncert muzyki inspirowanej kulturą rosyjską „Przenikanie dusz” ¹¹⁷.

Książka rosyjska była obecna na Warszawskich Targach Książki, zorganizowanych w stolicy Polski 14–17 maja 2015 r. Promocja wydawnictw rosyjskich stanowiła część projektu „Czytaj Rosję”, będącego elementem „państwowego programu promowania rosyjskiej literatury oraz branży wydawniczej poza granicami Rosji” ¹¹⁸. Prezentacji książek towarzyszyły dyskusje, dotyczące m.in. problemów, z jakimi stykają się tłumacze literatury rosyjskiej na język polski, obecności motywów religijnych i postaci kobiet we współ-

¹¹⁵ J. Fedorowicz, *Rok Kultury Rosyjskiej w Krakowie, czyli kultura ponad polityką*, <http://fedorowicz.blog.onet.pl/2015/01/30/rok-kultury-rosyjskiej-w> [dostęp: 15.04.2016].

¹¹⁶ Plakat „Rosyjski w Krakowie — Centrum Nauki i Tłumaczeń Języka Rosyjskiego” zaprasza na cykl prelekcji i prezentacji, <http://rosyjskaruletk.edu.pl/wp-content/uploads/2015/02/plakat-rok> [dostęp: 15.04.2016].

¹¹⁷ *Ibidem*; zob. też np. P. Obara, *Rok Kultury Rosyjskiej w Krakowie — magia przestrzeni*, <http://rosyjskaruletk.edu.pl/2015/02/04/rok-kultury-rosyjskiej-w-k> [dostęp: 15.04.2016]; J. Fedorowicz, *op. cit.*

¹¹⁸ *Projekt „Czytaj Rosję” na Warszawskich Targach Książki*, Rosyjski Ośrodek Nauki i Kultury — Konkursy, festiwale, olimpiady, <http://www.ronik.org.pl/index.php/pl/wydarzenia/konkursy-festiwale> [dostęp: 2.06.2015].

czesnej literaturze rosyjskiej, wpływu życiowych doświadczeń poszczególnych pisarzy na ich twórczość¹¹⁹.

Wprawdzie pod koniec lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku wydawnictwa działające w Polsce niemal zupełnie przestały publikować przekłady literatury rosyjskiej, książki rosyjskich autorów nie zniknęły z rynku wydawniczego. Ukazały się np. tłumaczenia prozy Jurija Drużnikowa (przeł. Alicja Wołodźko-Butkiewicz) i Władimira Maksimowa (przeł. Henryka Broniatowska)¹²⁰. Dzięki przekładom Jerzego Czecha polscy czytelnicy poznali utwory wielu rosyjskich pisarzy i poetów, m.in. Borysa Akunina, Daniły Charmsa, Dmitrija Prigowa, Gienricha Sapgira¹²¹. Przetłumaczył on też m.in. sześć sztuk N. Kolady (jedną z nich jest wspomniana *Merylin Mongol*¹²²) oraz sztukę *Ludzie i anioły* Wiktora Szenderowicza¹²³. Czech jest także tłumaczem książek popularnej w Polsce Swietłany Aleksijewicz — laureatki literackiej nagrody Nobla 2015. Dużym uznaniem cieszą się również w Polsce książki Dmitrija Głuchowskiego w tłumaczeniu Pawła Podmiotko, przede wszystkim *Metro 2033* i jej kontynuacje. Książka Głuchowskiego, zatytułowana *Futu.re*, zdobyła „tytuł Książki Roku 2015 lubimyczytac.pl w kategorii Sci-fi”¹²⁴; wcześniejsza — *Metro 2035* — „została nominowana w Plebiscycie Książka Roku 2015 lubimyczytac.pl w kategorii Fantastyka, fantasy”¹²⁵.

Mówiąc o przekładach, należy koniecznie wspomnieć o przetłumaczeniu na język rosyjski książki Antoniego Kuczyńskiego *Syberia. 400 lat polskiej diaspory*¹²⁶. W notce od Wydawcy podkreślono, że dzięki tej książce czytelnik może poznać wiele stron życia i losy Polaków, którzy — różnymi drogami — dotarli na Syberię. Wśród nich byli zesłańcy — uczestnicy powstań narodowych i ich bliscy, a także ci, którzy przybyli tu, mając nadzieję na poprawę sytuacji ekonomicznej: chłopi, lekarze, przedsiębiorcy i inni. Autorzy notki zaznaczyli, że „Syberia stała się trwałą częścią historii Polski”. Można dodać, że jest ona także częścią wspólnych dziejów Polaków i mieszkańców Rosji, historii obydwu krajów. Za bezprecedensowy uznano wkład polskich badaczy w poznanie syberyjskiej przyrody, flory i fauny Bajkału, w prowadzenie

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ W. Olbrych, *Polska–Rosja — nowe horyzonty*, <http://pisarze.pl/publicystyka/3363-wieslaw-olbrych-polska-rosja> [dostęp: 2. 06. 2015].

¹²¹ Jerzy Czech: *Tłumacz musi wleźć pod ciężarówkę*, s. 4–5.

¹²² *Ibidem*, s. 5.

¹²³ Sztukę tę wystawiono m.in. w warszawskim Teatrze Współczesnym, można ją było również obejrzeć w Teatrze Telewizji (TVP 1; 18.04.2016).

¹²⁴ Dmitry Glukhovsky, <http://lubimyczytac.pl/autor/31090/dmitry-glukhovsky> [dostęp: 2.05.2016].

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ А. Кучинский, *Сибирь. 400 лет польской диаспоры*, Москва 2015.

etnograficznych i językoznawczych badań dotyczących rdzennej ludności regionu. Wspomniano też o udziale Polaków w rozwoju gospodarki i kultury Syberii, jak również o ich mniej znanej roli w rozwoju hotelarstwa, handlu, przemysłu, rolnictwa. W notce zwrócono uwagę na bogactwo źródeł (polskich i rosyjskich) wykorzystanych przez A. Kuczyńskiego, ogromną faktografię. Podkreślono, że część książki stanowi obszerna antologia — notatki, wspomnienia i listy tych, którzy na długie lata związali swe losy z Syberią¹²⁷.

W Polsce kultura rosyjska obecna jest m.in. dzięki organizowanym w różnych miejscowościach konkursom języka rosyjskiego, piosenki rosyjskiej i spotkaniom zespołów teatralnych mających w swym repertuarze sztuki rosyjskich autorów. Odbyły się one także w 2015 r. Przykładem może być II Międzynarodowy Festiwal Teatralny w Języku Rosyjskim, poświęcony twórczości Siergieja Michalkowa (Biłgoraj, 8–12 kwietnia 2015 r.). Wzięły w nim udział dziecięce i młodzieżowe grupy teatralne, m.in. z Polski, Rosji i krajów Europy Zachodniej¹²⁸. Białystok, 24–25 kwietnia 2015 r., był widownią III Regionalnego Konkursu Piosenki Rosyjskiej¹²⁹. W Łodzi, 28–29 maja 2015 r., zorganizowano V Ogólnopolski Festiwal Piosenki Rosyjskiej dla uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Hasłem Festiwalu było: „Мы желаем счастья Вам” (Życzymy Wam szczęścia)¹³⁰. Konkursy języka rosyjskiego, konkursy recytatorskie poezji rosyjskiej, dni języka rosyjskiego itp. organizowane są w wielu szkołach¹³¹.

Organizatorem lub współorganizatorem różnych imprez promujących kulturę rosyjską w Polsce jest m.in. Stowarzyszenie Współpracy Polska–Rosja¹³². Należy też wspomnieć o Instytucie Polsko-Rosyjskim, którego celem jest „[p]opularyzacja wiedzy, edukacji kulturowej, upowszechnianie wiedzy o Rosji w Polsce oraz wiedzy o Polsce w Rosji, sprzyjanie rozwojowi kultury, sztuki oraz nauki, sprzyjanie prowadzeniu badań naukowych”¹³³.

¹²⁷ Niewielu polskich naukowców ma w swym dorobku zagraniczne wydania i tłumaczenia swoich prac. Tym większy sukces prof. Antoniego Kuczyńskiego, powód do dumy i zadowolenia.

¹²⁸ *Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Teatralny w Języku Rosyjskim*, <http://lublin.tvp.pl/19596313/miedzynarodowy-dzieciecy-festiwal-te> [dostęp: 2.06.2015].

¹²⁹ *Stowarzyszenie Współpracy Polska-Rosja*, <http://pl-pl.facebook.com/stowarzyszeniepolskarosja>, s. 9 [dostęp: 2.06.2015].

¹³⁰ *V Ogólnopolski Festiwal Piosenki Rosyjskiej w Łodzi*, <http://swpw.org/v-ogolnopolski-festiwal-piosenki-rosyjskiej-w-lodzi/> [dostęp: 13.11.2015].

¹³¹ Zob. np. M. Rzodkiewicz, *X Liceum Ogólnokształcące w Gdyni*, <http://www.xlogdynia.pl/index.php/przydatne-informacje> [dostęp: 2.06.2015]; *Publiczne Liceum Ogólnokształcące Politechniki Łódzkiej*, <http://liceum.p.lodz.pl/wspolpraca-polsko-rosyjska> [dostęp: 2.06.2015].

¹³² Zob. więcej M. Górską, *Stowarzyszenie Współpracy Polska-Rosja*, <http://www.gazeta-petersburska.org/pl/node/1488> [dostęp: 2.06.2015].

¹³³ *Fundacja Instytut Polsko-Rosyjski. Проекты/Projekty*, <http://ip-r-org/projekty/> [dostęp: 2.06.2015].

Placówka ta prowadzi także działalność naukowo-badawczą. W ostatnich latach realizowane były projekty: „Literacki obraz mentalności rosyjskiej szlachty prowincjonalnej II połowy XIX wieku”, „Niepodległe, nieuznawane: systemy polityczne Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu” oraz „Aktualne problemy współczesnej literatury rosyjskiej”¹³⁴. W ramach działalności edytorskiej ukazują się: „Rocznik Instytut Polsko-Rosyjskiego”, „Yearbook of Eastern European Studies” oraz seria monografii naukowych „Biblioteka Instytutu Polsko-Rosyjskiego”¹³⁵.

Z inicjatywy Polskiego Oddziału Stowarzyszenia Kultury Europejskiej (SEC) realizowany jest projekt „Polska–Rosja — nowe horyzonty”. Obejmuje on m.in. badania dotyczące Polaków w Rosji i Rosjan w Polsce oraz „now[ych] perspektyw bezpośredniego sąsiedztwa”. Przedmiotem zainteresowań są też „polsko-rosyjskie kontakty w dziedzinie muzyki, sztuki, literatury, nauki, wzajemne wpływy i inspiracje”¹³⁶.

Współpraca polsko-rosyjska, polegająca m.in. na prowadzeniu wspólnych badań naukowych, którym towarzyszy wymiana kulturalna, odbywa się na poziomie różnych szkół. Przykładem mogą być kontakty studentów Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego i studentów uczelni moskiewskich, związane z realizacją projektu „Rock to bunt? Legendy polskiej i rosyjskiej sceny muzycznej. Czy ich przekaz jest nadal aktualny?”¹³⁷. Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego podjął współpracę z Uniwersytetem im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie i Państwowym Uniwersytetem w Sankt Petersburgu, mającą na celu m.in. „poznanie historii i kultury Polski i Rosji [oraz] przełamywanie barier i stereotypów [...]”¹³⁸. Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w ramach wymiany młodzieży zorganizował wspólne badania, w których uczestniczyli młodzi mieszkańcy Górnego Śląska i wschodniosyberyjskiego Krasnojarska. Jeden z realizowanych przez nich projektów nosił tytuł: „Obraz sąsiada w kulturze: Polska — Rosja. Wzajemna recepcja”¹³⁹.

Młodzież szkolna i studencka z Polski i Rosji uczestniczy w realizacji wspólnych projektów badawczych dofinansowanych przez Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia. Badania dotyczące m.in. historii i współczesności, literatury, architektury, muzyki, pamięci i stosunku do

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*. Omówieniu tych publikacji zamierzam poświęcić odrębny artykuł.

¹³⁶ W. Olbrych, *op. cit.*

¹³⁷ P. Pielech, A. Paszkowska-Wilk, *Polsko-rosyjska wymiana studentów 2015*, <http://www.ifw.us.edu.pl/polsko-rosyjska-wymiana-studentow-2015> [dostęp: 2.06.2015].

¹³⁸ *Polsko-rosyjski mural na Uniwersytecie*, <http://www.wroclaw.pl/polsko-rosyjski-mural-na-universytecie> [dostęp: 2.06.2015].

¹³⁹ A. Potoczek, *Obraz sąsiada w kulturze: Polska–Rosja. Wzajemna recepcja. Wymiana młodzieży*, <http://www.ifs.us.edu.pl/obraz-sasiada-w-kulturze-polska-rosja-wz> [dostęp: 2.06.2015].

dziedzictwa narodowego mają służyć nie tylko celom poznawczym, lecz także poprawie stosunków polsko-rosyjskich i zmianie negatywnych stereotypów etnicznych¹⁴⁰. Są one też zachętą do dialogu, dzięki któremu możliwe jest np. zrozumienie przyczyn różnic w interpretacji tych samych wydarzeń historycznych, spojrzenie na nie z różnych perspektyw.

Przykładem współpracy kulturalnej i naukowej realizowanej na poziomie szkół są „uczniowski[e] ekspedycj[e] badawcz[e], organizowan[e] w latach 2008–2014 na terenie Republiki Komi¹⁴¹ i obwodu archangielskiego Federacji Rosyjskiej. Brali w nich udział uczniowie z Rosji i Polski”¹⁴². Interesowały ich przede wszystkim

dawne osiedla specjalne (specposiołki), w których przebywali obywatele polscy deportowani w okresie II wojny światowej, a także rozkułaczani chłopcy obywatele ZSRR, deportowani w latach 30. i 40. XX wieku. Niektóre z [tych] osad i osiedli leśnych [...] powstały wyłącznie w związku z deportacjami i na potrzeby wyrębu lasu. Budowali je sami zesłańcy. Po wycięciu danego obszaru osiedle zamykano¹⁴³.

Dzięki wspomnianym ekspedycjom

zgrupow[ano] unikatową dokumentację, a przede wszystkim zlokalizow[ano] w terenie osady, których nazwy często nie występują w dokumentach archiwalnych, gdyż zaliczane były do innych, większych miejscowości. [...] [U]dało się [też] zlokalizować cmentarze, na których pochowano zmarłych na zesłaniu i ustawić tam znaki pamięci. Od czasów II wojny wielu grobów prawdopodobnie nie odwiedzał nikt, leżą z dala od zamieszkałych miejscowości, nie prowadzą tam żadne drogi, nie ma ich na mapach. [...] ¹⁴⁴

Wspólne wyjazdy badawcze młodych Rosjan i Polaków są okazją do rozmów o historii, zastanowienia się nad przeszłością i spojrzenia przez jej

¹⁴⁰ Więcej na ten temat zob. I. Kabzińska, *Poles and Russians...*, s. 65–69.

¹⁴¹ Republika Komi „jest jedyn[ym] miejsc[em] w Rosji, w którym w 1996 r. została powołana do życia oficjalna, nie państwowa, lecz sponsorowana z budżetu republiki, Federacja Pokajanie, której celem jest upamiętnianie łagiernej historii regionu przez prowadzenie badań historycznych, wydawanie książek nazwisk represjonowanych oraz upamiętnianie miejsc związanych z historią gułagu [...]”, Z. Bogumił, *Pamięć drugiej wojny światowej w rosyjskich regionach na przykładzie muzeów regionalnych w Republice Komi*, „Kultura i społeczeństwo” LVIII, 2014, nr 3, s. 112. W 1998 r. „Fundacja wybudowała Pomnik Ofiar Represji Politycznych”, *ibidem*, s. 113. Ich dzień jest obchodzony 30 października. Pod pomnikiem organizowane są wówczas „oficjalne obchody z udziałem władz miejskich i republikańskich”, *ibidem*. Cytowana badaczka podkreśliła, że „[p]amięć represji jest [...] elementem tożsamości lokalnej”, *ibidem*.

¹⁴² J. Kobryń, *Przedmowa*, [w:] *Młodzież wobec historii (Молодёжь перед историей)*, red. J. Kobryń, Bystrzyca Kłodzka 2014, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Bystrzycy Kłodzkiej, s. 7.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ *Ibidem*; zob. też np.: ak, *Uczyć się z historii/Projekty/„My pamiętamy — a Wy?”...*, <http://uczyc-sie-z-historii.pl/pl/projekty/zobacz/118> [dostęp: 17.06.2015]; *Centrum dialogu z Rosją: wymiana młodzieży poprawi relacje z Rosjanami*, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/centrum-dialogu-z-rosja-wymiana-ml> [dostęp: 2.06.2015].

pryzmat na współczesność. Bezpośrednie kontakty umożliwiają też rozmowy na wiele innych tematów, m.in. dotyczących kultury.

III

Na warszawskich ulicach widoczne są plakaty reklamujące występy rosyjskich artystów (solistów i zespołów). Rosyjskie filmy fabularne i serie są emitowane przez różne stacje telewizyjne. Stanowią one niewielką część programów, umożliwiają jednak widzom kontakt z wybranymi osiągnięciami rosyjskiej kinematografii i produkcjami telewizyjnymi¹⁴⁵. Niektórzy polscy aktorzy (np. Magdalena Górska, Joanna Moro, Michalina Olszańska, Paweł Deląg, Mateusz Damięcki, Michał Żebrowski) grają w rosyjskich filmach, ciesząc się w Rosji dużą popularnością.

W Polsce i w Rosji z entuzjazmem przyjęto telewizyjny serial o Annie German w reżyserii Waldemara Krzystka. W jednym z wywiadów reżyser wspominał m.in. o dialogu międzykulturowym, wskazując zarazem na różnice między takim dialogiem a wymianą kulturalną. Jego zdaniem „[d]ialog nie polega na tym, że każdy mówi osobno, bo mamy o czym mówić razem”¹⁴⁶. Za dialog międzykulturowy nie można uznać prezentacji osiągnięć jakiegoś kraju, np. filmów wyświetlanych w ramach tzw. wymiany kulturalnej. Powinna ona stać się inspiracją do dyskusji o wielu problemach, np. wspólnej historii. Krzystek stwierdził, że przemilczając pewne fakty w relacjach międzynarodowych albo operując „pół-prawdami”, przyczyniamy się do wznoszenia kolejnych murów¹⁴⁷, dzielących narody uczestniczące w wymianie, „wzmacnia[nia] uprzedze[ni] i pogłębia[nia] podział[ów]”¹⁴⁸. „Prawdziwego porozumienia nie uda się zbudować tak, jak się to robi dziś: my jedziemy do nich i pokazujemy nasze filmy czy spektakle, potem oni przyjeżdżają ze swoimi”¹⁴⁹.

Przykładem dialogu międzykulturowego (w rozumieniu zaproponowanym przez Krzystka) był XVI Festiwal „Złota Maska”, który odbył się w Moskwie w marcu 2011 r.¹⁵⁰ Pokazano wówczas spektakle w reżyserii najbardziej znanych polskich twórców: Krzysztofa Warlikowskiego, Mai Kleczewskiej,

¹⁴⁵ W 2015 r. z zainteresowaniem obejrzałam m.in. rosyjski serial *Talianka* w reżyserii Jewgienija Zwiezdzakowa z Joanną Moro w roli tytułowej, a także inny serial, zatytułowany *Wangelia*, w reżyserii Siergieja Borchukowa (w roli głównej bohaterki bułgarskiej jasnovidzkiej, zwanej Babą Wangą, wystąpiła E. Jakowlewa). Fabuła obydwu seriali znakomicie łączy perspektywę biograficzną z szerokim kontekstem historyczno-politycznym.

¹⁴⁶ *Anna ponad podziałami. Rozmowa z Waldemarem Krzystkiem, reżyserem serialu „Anna German”* (rozmawiał Mariusz Urbanek), „Polityka”, nr 12, 20.03.–26.03. 2013, s. 18.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ *ak, op. cit.*, s. 2.

Wojciecha Ziemilskiego, Krystiana Lupy, Grzegorza Jarzyny¹⁵¹. „Była to pierwsza tak szeroka prezentacja współczesnego polskiego teatru w Rosji”¹⁵². Towarzyszyły jej spotkania, podczas których dyskutowano m.in. o relacjach polsko-rosyjskich, stereotypach i uprzedzeniach, a także „o różnicach w teatralnej estetyce”¹⁵³. Festiwal „Złota Maska” był „zaproszeniem do dialogu”¹⁵⁴, został też bardzo dobrze przyjęty w Moskwie i stanowił ważny etap w rozwoju polsko-rosyjskiej współpracy kulturalnej¹⁵⁵. To, czy współpracę (wymianę) kulturalną uznamy za formę dialogu międzykulturowego, zależy, moim zdaniem, od tego, w jaki sposób rozumiemy ów dialog, jakie są oczekiwania wobec niego, jakim celom ma służyć.

Rodzi się pytanie: czy wydarzeniom kulturalnym i spotkaniom twórców z różnych krajów zawsze musi towarzyszyć dyskusja o polityce? Brak „projektu, który poruszałby »trudne« tematy [...]” stał się przyczyną krytycznej oceny programu „Roku Polski w Rosji” przez niektóre osoby i środowiska¹⁵⁶. Negatywnie oceniono fakt uwzględnienia w programie jedynie

występ[ów] muzyczn[yh], baletow[yh], zespołów ludowych, koncert[ów] chórów, pokaz[ów] sztuk teatralnych, wystaw sztuki współczesnej [...], konferencji na temat sztuki rosyjskiej w Polsce i o polskich artystach działających w Rosji¹⁵⁷.

Zdaniem autorów cytowanego tekstu we wspomnianym programie zabrakło np. „wzmianki o Katyniu, [...] o Żołnierzach Wyklętych, zesłańcach do gułagów, [...]”. W zasadzie — stwierdzono — brakuje jedynie targów kulinarnych, choć może będą ukryte pod nazwą »wymiany kulturoweje«¹⁵⁸. Zaproponowano, aby „w Moskwie czy Petersburgu pokazano [...] wystawę fotografii ukazującą cierpienia polskiej ludności na Kresach i w Rosji”¹⁵⁹. Skrytykowano zamiar wydania „lekką ręką” „kilku[dziesięciu] milionów złotych na efemeryczne obchody”¹⁶⁰. Również autorzy internetowych komentarzy twierdzili, że „mamy własną kulturę i brakuje na jej rozwój funduszy [...]”¹⁶¹. Wyrażono opinię, że w obecnej sytuacji politycznej „nie pora [...] na [...] chwałbę [kultury rosyjskiej]”; powinniśmy „zac[ąć] od swojej kultury,

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ A. Kyzioł, *op. cit.*, s. 76.

¹⁵⁶ Zob. np. Strona Komitetu Budowy Pomnika i Stowarzyszenia Katyń 2010; <http://www.pomniksmolenski.pl/news.php?readmore=4940>, s. 6 [dostęp: 19.01.2015].

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*. Pieniądze te — zdaniem autorów cytowanego tekstu — powinny być przeznaczone np. na upamiętnienie miejsc związanych z historią przemilczaną w czasach PRL; *ibidem*.

¹⁶¹ *Ibidem*, s. 8.

zaczniemy ja szanować, przypominać wszem i wobec, to należy się naszym przyszłym pokoleniom i tu mamy duże pole do popisu, a nie zajmować się cudzymi banialukami”¹⁶². W tym przypadku polityka zdecydowanie zdominowała kulturę, nie ukrywano przy tym negatywnego stosunku do kultury rosyjskiej i organizatorów „Roku Rosji w Polsce”. Widoczny jest brak gotowości do dialogu. Oddzielną kwestią jest język, jakim posłużyli się autorzy wspomnianego tekstu i internetowi komentatorzy.

Współpraca kulturalna na poziomie międzynarodowym może być okazją do popularyzacji idei dialogu¹⁶³, do rozmów na wiele tematów, także tych, które nie dotyczą bezpośrednio twórczości kulturalnej, związanych z historią, polityką. Trzeba jednak pamiętać o tym, że nie dla wszystkich historia ma takie samo znaczenie. Rosjanie np., jak zauważył Andrzej de Lazari, generalnie chcieliby oddzielić przeszłość od współczesności, Polacy natomiast są bardziej zainteresowani przeszłością, często odwołują się do niej. Odmienny stosunek do przeszłości wpływa m.in. na sposób widzenia Rosjan przez Polaków i Polaków przez Rosjan, a także na stosunki polsko-rosyjskie¹⁶⁴.

Należy podkreślić, że każdy z uczestników dialogu ma prawo do przedstawienia własnego punktu widzenia i pozostania przy nim, może też wycofać się z dyskusji, która — w jego rozumieniu — nie prowadzi do rozwiązania problemu lub/i pogłębia istniejące antagonizmy. Nie wszyscy chcą rozmawiać na tematy kontrowersyjne, „trudne”, nie wszyscy też chcą łączyć rozmowy o kulturze z dyskusjami o polityce, nie wszyscy chcą mówić o przeszłości. Może czasem lepiej milczeć niż swoimi wypowiedziami wywołać kłótnię, która nie prowadzi do porozumienia?

Dyskusja dotycząca organizacji i odwołania „Roku Polski w Rosji” i „Roku Rosji w Polsce” pokazała, jak trudno, mimo podejmowanych prób, oddzielić kulturę od polityki. Czy rzeczywiście muszą one występować łącznie? Czy kultura i polityka są nierozdzielne? Wydaje mi się, że na poziomie oficjalnych kontaktów, np. międzypaństwowych, są one nierozłączne. Być może łatwiej o ich rozdzielenie w relacjach indywidualnych, niesformalizowanych, choć i tu nierzadko od rozmów na tematy neutralne przechodzi się do dyskusji dotyczących polityki — te zaś często kończą się kłótnią.

¹⁶² *Ibidem*, s. 9.

¹⁶³ A.D. Rotfeld, *op. cit.*, s. 57.

¹⁶⁴ A. de Lazari, *op. cit.*, s. 20.

Споры вокруг „Года Польши в России” и „Года России в Польше” (о связях культуры с политикой)

Резюме

Статья представляет собой анализ одного из аспектов кризиса в польско-русских отношениях, возникшего во втором десятилетии XXI в. Поводом для представления культурного масштаба этого вопроса стал отказ от проведения культурных мероприятий, запланированных раньше на 2015 год в рамках „Года Польши в России” и „Года России в Польше”. В статье были представлены как причины отмены обоих мероприятий, так и сложные последствия, вызванные этим фактом.

Перевел Ежи Россеник

Disputes over the “Poland Year in Russia” and “Russia Year in Poland” (on the links between culture and politics)

Summary

The article is an analysis of one of the aspects of the crisis in Polish-Russian relations in the 2010s. The analysis of this cultural dimension of the issue was prompted by the cancellation of events within the “Poland Year in Russia” and “Russia Year in Poland” framework planned for 2015. The author presents both the circumstances surrounding the cancellation of the two events and its complex repercussions.

Translated by Anna Kijak